

D. Bilyy

**LIQUIDATION OF THE BLACK SEA COSSACK HOST AND RESISTANCE
OF THE COSSACKS THE PLANS OF MIGRATION ON ZAKUBANNYA (1860-1861)**

In the article reasons and circumstances of liquidation of the Black Sea Cossack Host are examined in 1860 year, resistance of black sea (Ukrainian) cossacks the plans of migration of them on new earths of Left-bank Kuban (Zakubannya). The moods of cossack petty officer and simple the cossacks, their presentation, open up about the national and regional identity, methods of organization of resistance and consequences of disturbances, in Chernomorii in 1861 year.

Key words: Chernomoriya, Kuban, the cossacks, migration, Cossack Host, resistance.

© Д. Білий

Надійшла до редакції 28.09.2012

УДК 94 (477)

**ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА
ЯК НАЦІОНАЛЬНА СУСПІЛЬНА ІНСТИТУЦІЯ ГАЛИЧИНИ
ТА ЇЇ МАЄТНОСТІ В 20-30-х РОКАХ ХХ ст.**

ОЛЕНА ГАЙДУКЕВИЧ,

*кандидат історичних наук, завідувач кафедри гуманітарних та соціально-економічних наук
Івано-Франківського інституту менеджменту та економіки "Галицька академія"*

Стаття присвячена дослідженню греко-католицької церкви як української національної інституції: подається коротка історія церкви, показана її роль у суспільному житті Галичини. У статті характеризуються маєтності ГКЦ в 1920-1930 роках, наводяться їх обсяги, доводиться той факт, що церква у ХХ ст. мала реальну основу для ведення власної природоохоронної діяльності в краї.

Ключові слова: греко-католицька церква, національна ідея, українська організація, маєтності церкви, природоохоронна діяльність.

Постановка проблеми і стан її вивчення. Упродовж століть греко-католицька церква (ГКЦ), як народна, національна церква, була провідником духовних, моральних, наукових, культурних й освітніх цінностей світогляду українського народу, виразником його потреб і надій. Як система цінностей любові до Бога та ближнього свого, ГКЦ своєю діяльністю несла в народні маси національну ідею, ідею любові до рідного краю та рідної землі. Охорона природи, довкілля, природних земельних, лісових та водних ресурсів, їх раціональне використання було важливим аспектом діяльності церкви, направленим на посилення процесів національного відродження в Галичині.

Церква з давніх часів володіла в Галичині численними земельними угіддями - маєтностями, господарюючи на яких, одержувала відповідні прибутки й за рахунок цього могла проводити свою подальшу діяльність - духовну, наукову, культурно-просвітницьку, меценатську, природоохоронну тощо. У

радянські часи стверджувалося, що ГКЦ із метою власного збагачення вела ворожу антинародну діяльність та жорстоко експлуатувала природні ресурси землі. Сучасні історики з 1991 року, в умовах державного відродження України, почали проводити детальне й усебічне дослідження різних аспектів діяльності ГКЦ - суспільно-політичної, культурно-просвітницької, душпастирської, добродійної, пам'яткоохоронної, природоохоронної [3-5, 7, 9, 10-16]. Однак саме церковні маєтності, їх обсяги та використання залишилися поза увагою науковців. У зв'язку із цим постала необхідність виявити маєтності церкви, вивчити їх обсяги, використання природних ресурсів, ведення господарства, що допомогло б об'єктивно довести природоохоронну діяльність ГКЦ у Галичині.

Метою дослідження є розгляд ГКЦ як національної суспільної інституції та характеристика її маєтностей у 1920-1930 роках.

№ 5 (119) вересень-жовтень 2012 р.

Виклад основного матеріалу. В історії становлення християнської церкви в Галичині багато яскравих і значущих подій [1-4]. Наприкінці XII ст. розпалася держава Київська Русь і галицький князь Лев Данилович доклав немало зусиль, щоб створити Галицьку Митрополію, яка була б духовною твердинею нової держави. У 1303 р. його синові королю Юрію вдалося заснувати Митрополію в Галичі [5]. Проте вже в 1347 р., у часи польського короля Казимира, Галицька Митрополія була ліквідована, що викликало значне обурення серед духовенства та народу Галичини [Там само, с. 41]. У 1539 р. у Львові було створено Галицьке єпископство, що входило до складу Київської Митрополії. Першим єпископом був Макарій Тучанський [Там само, с. 67].

У Галичині в цей час панувала польська шляхта. Щоб спинити наступ колонізації на українську церкву, урятувати її від занепаду та розгрому, за висловом князя Острозького, як "...єдиний вихід з тяжкого положення нашої Церкви..." [Там само, с. 71], 6 жовтня 1596 р. Берестейський Собор ухвалив перехід української церкви під опіку Папи Римського із чітким застереженням щодо збереження свого грецького обряду. Польський король Зигмунд III 15 грудня 1596 р. затвердив рішення Берестейського Собору. Проте не зрівняв українську церкву в правах із польською католицькою церквою [Там само, с. 45], хоча й оберігав її від свавілля й нападів польських урядовців.

Фактично унія 1596 р. запобігла латинізації українського народу, сприяла збереженню його самобутності, що підтвердив у подальшому майже півтисячолітній період нашої історії.

Після розподілу Польщі (1772 р.) до Австрії відійшла Львівська єпархія української церкви [Там само, с. 117]. Австрійський уряд зрівняв її у правах із римо-католицькою і надав тоді нашій церкві назву "греко-католицька", на що з гіркотою о. Кость Панас указує: "Темнота нашого духовенства і брак національної свідомості за часів польського панування довели до того, що аж некомпетентні австрійські бюрократи мусили давати назву нашій Церкві!" [Там само, с. 117]. Єпископами львівськими тоді були представники родини Шептицьких, які доклали немало зусиль, щоб зміцнити українську церкву в Галичині.

У цей час церква була ще в складі Київської Митрополії. У 1805 р. помер митрополит Київський Ростоцький, а у Львові - єпископ Скородинський, і після подолання ряду різних перешкод Папа видав у 1807 р. декрет, яким відновив Галицьку Митрополію. Першим митрополитом Галицьким став черемиський єпископ Ангелович, і австрійський уряд у 1808 р. підтвердив його інтронізацію [Там само, с. 119].

Майже через 100 років, 17 січня 1901 р., главою греко-католицької церкви в Галичині став Андрей Шептицький, який керував нею до 1944 р. У 1946 р. у Львові в храмі Святого Юра був скликаний Собор, який ліквідував ГКЦ і приєднав її до Московського патріархату [6]. Греко-католицька церква в Галичині на довгі роки перестала існувати, і лише з відновленням української незалежної соборної держави в 1991 р. відродилася на теренах краю й національна греко-католицька церква [7-9].

Отже, упродовж багатьох віків ГКЦ була провідником духовних, моральних, наукових, культурних й освітніх устремлінь українського народу, виразником його потреб і надій. Як система цінностей лю-

бові до Бога та ближнього свого церква своєю діяльністю несла в народні маси національну ідею та ідею любові до рідної землі.

20-30-ті роки XX століття - це складний міжвоєнний період в історії Галичини, час утвердження польської державності та гострої міжнаціональної конфронтації між двома етносами - поляками та українцями [10-12]. Після офіційного визнання міжнародним співтовариством анексії Польщею Східної Галичини польський уряд відкрито розгорнув тотальну боротьбу з українським національним рухом у краї. Українці змушені були боротися за свої національні права в усіх аспектах суспільного життя [13-16]. У таких умовах ГКЦ виступила як впливова національна організація, яка підтримувала визвольні прагнення свого народу. Вона розгорнула в цей складний для українців час активну душпастирську, наукову, культурно-освітню, меценатську діяльність, завданням якої було виховання українського населення в релігійному та національному дусі [17-21]. Важливе місце серед загальнолюдських проблем церква відводила також вирішенню екологічних питань: охороні природного середовища, збереженню цінних природних об'єктів, чистоті довкілля тощо.

Наприкінці 1930-х років греко-католицька церква налічувала 4 млн вірян і мала близько 3 тисяч парафій, а також об'єднувала цілу мережу молодіжних організацій, жіночих товариств, дві політичні партії та Український гіпотетичний банк у Львові [22, с. 539]. Вона заснувала єдиний у Галичині український вищий навчальний заклад - Теологічну академію у Львові, ректором якої був Йосиф Сліпий. Митрополит Андрей Шептицький докладав чимало зусиль, щоб відкрити у Львові Український університет, фінансував таємний Вільний український університет. ГКЦ тісно співпрацювала з різноманітними науковими, культурно-освітніми, видавничими, господарськими та іншими українськими громадськими організаціями, які широкою мережею охоплювали край [19, 20, 23]. На той час уже було засновано такі національні економічні громадські організації, як "Народна торгівля" (1883), "Дністер" (1892), "Сільський господар" (1898), "Крайовий кредитовий союз" (1898), "Крайовий ревізійний союз" (1904), "Союз молочарських спілок" (1904) та інші. Освіту серед української громади поширювали "Рідна школа" й "Просвіта" (1868), фізичне виховання та вишкіл молоді проводили товариства "Сокіл", "Січ" [20] і "Пласт" [23]. Особливо масштабною була співпраця ГКЦ з українськими науковцями, об'єднаними в Наукове товариство ім. Тараса Шевченка (1892). Церква підтримувала діяльність Товариства, надавала свої кошти та землі для його розвитку й укріплення, сприяла втіленню в життя різноманітних проектів науковців [14].

Таким чином, у складних суспільно-політичних умовах 20-30-х рр. XX ст. ГКЦ виступала як впливова консолідуюча українська організація, що була виразником національного духу в Галичині. Як суто українська організація, церква інтенсивно підтримувала національні прагнення свого народу. У цей складний для українців час вона розгорнула активну природоохоронну діяльність, завданням якої було зберегти природу краю й утвердити серед українського народу національну ідею та ідею любові до рідної землі.

Здавна греко-католицька церква як великий землевласник мала в Галичині свої маєтності, так звані

"Столові добра". Тільки в Горганах площа лісів, які належали греко-католицькій консисторії, становила 75 тис. га [25, с. 7]. У 20-30-х роках ХХ століття до їх складу входили частина Свято-Юрської гори у Львові (собор, митрополича палата, адміністративні та господарські будівлі), земельні маєтності "Зарваниця", "Крилос-Галич", "Переґінсько-Лолін" і "Якторів-Унів" [25, арк. 81]. Управляла маєтностями Центральна адміністрація Столових дібр ГКЦ у Львові, генеральним адміністратором якої з 1913 до 1938 рр. був економіст, отець-митрат Тит Войнаровський. Керував кожною маєтністю управитель. У 1937 р. персонал Столових дібр складав 55 службовців [Там само].

Маєтність "Зарваниця" ввійшла до складу Столових дібр у 1913 р. Її закупив за 946000 крон для Митрополії генеральний адміністратор о. Тит Войнаровський. У своїх мемуарах він згадував, що в момент купівлі маєтність "...обіймала 900 моргів ріплі, 253 морги лісу, ґуральню, млин і каменолом" [26, с. 63]. Пізніше, як бачимо з опису "Столових добр Митрополії", що зберігається в ЦДІАУЛ, "...по вивінуванні монастиря о.о.Студитів і Фондації "Захист для сиріт" остало при Столових добрах в Зарваниці 385 гектари, з того 230 га ріплі і 155 га ліса" [25, арк. 81]. Управителем маєтності "Зарваниця" був полковник Володимир Федорових.

Маєтність "Крилос-Галич" була власністю Митрополії ще з давніх часів і займала значні території, проте, як довідуємося з того ж опису, "... по переведеній парцеляції в 1922 р. остало при Столових добрах в цій маєтності 681 га - 131 га ріплі і 550 га лісу. Домінуюча порода - дуб. Управитель - сотник Герчанівський Дмитро" [Там само].

Маєтність "Якторів-Унів" входила до складу Митрополії теж із давніх часів. Як доводить вищенаведений архівний опис, "...по вивінуванні монастиря оо. Студитів і парцеляції 1927 р. остали при Столових добрах 871 га - 76 га ріплі і 795 га лісу. Головна порода - бук. Управитель П'ясецький Петро" [Там само].

Маєтність "Переґінсько-Лолін" - найбільша, найбагатша й основна маєтність греко-католицької церкви. Згідно з тим же архівним документом, "...маєтність Переґінсько належала ще з надання руських князів до кафедральної церкви на Крилосі в Галичі. Докладної дати надання не можна устійнити, але можна на основі документів означити в приближенню вік. А саме ХІІ вік за часів панування князя Володимирка і його сина Ярослава Осмомисла" [Там само].

На початку ХХ століття територія маєтності займала верхів'я р. Лімниця та землі її лівобережжя приток і на 1937 р. складала площу 34217 га, у тому числі лісову - 30355 га [Там само, арк. 82]. Проте процес формування переґінських Столових дібр мав свою довгу історію й супроводжувався виснажливою боротьбою греко-католицької церкви з різноманітними чужоземними землевласниками [27-29].

Перша письмова згадка про власність переґінських лісів, як стверджував дослідник М. Марковський, міститься в грамоті князя Лева Даниловича від 1292 р., у якій ідеться про належність Переґінського разом із навколишніми землями та лісами Галицькій Митрополії [30, с. 5-6]. Далі, у період середньовіччя власність цих земель тісно пов'язується із церквами та монастирями селища Переґінсько [31, с. 497]. У середньовіччі тут було 2 церкви, а коли Переґінсько було загарбане Польським коро-

лівством, князь Федір Ольгердович у 1400 р. заснував на горі Сергій монастир, якому передав Переґінсько з навколишніми землями та лісами [Там само, с. 496; 32]. Далі, як указує о. Григор Лужницький, існувала грамота польського короля Казимира від 15 вересня 1475 р., згідно з якою Переґінський монастир разом із навколишніми селами, землями та лісами передавався митрополитові Андрієві Свистельницькому "для примноження Галицької адміністрації" [27, с. 276]. Але в тогочасних архівах не збереглася ця грамота короля Казимира про передачу монастиря Переґінсько разом із землями Андрієві Свистельницькому, названому в актах "крилоським митрополитом" і "адміністратором у Крилосі" [Там само].

Проте з плином часу деяка частина церковних земель перейшла в приватну власність польських магнатів, і протягом XV-XVII ст. за переґінські землі та ліси точилася важка боротьба між багатими землевласниками й українським духовенством. Тоді, у XVII ст., землі маєтності Переґінсько вже займали значні території: сюди належали ще й села Купно, Ріпне, Дуба, Лецівка, Дубшара, Вільхівка, містечко Рожнятів, а також Лолін і Янгрин. Згодом до переґінської церкви стало належати ще й село Підгороддя [26, с. 61], яке за власні кошти (20000 злотих) придбав наступний львівський єпископ і київський митрополит Лев III (Шептицький, 1748-1779 рр.). Урешті в 1690 р. Сейм постановив повернути Переґінсько Галицькій церкві. Цю постанову затвердив король Іван III Собеський, і Переґінсько 25 листопада 1690 р. перейшло у власність Галицького єпископату [25, арк. 8].

Таким чином, унаслідок позовних скарг єпископа Йосифа, усі землі Переґінсько колишньої Галицької Митрополії були визнані як власність Львівського єпископату української церкви. Та, на жаль, тодішні судові рішення державних органів відверто ігнорувалися магнатами королівської Польщі, і згодом ображена родина Конєцпольських самочинно зайняла переґінські церковні землі. Знову почався довголітній судовий процес із польськими шляхтичами, що його вели єпископ Йосиф та його наступники - Варлаам (Шептицький, 1709-1715), Атанасій (Шептицький, 1715-1746), та Лев III (Шептицький, 1748-1779). Судитися в той час із польськими магнатами Конєцпольськими та Скарбеками було нелегко, тим паче що згодом до них приєднався ще й орден єзуїтів, який теж на той час уже володів частиною церковних земель. Процес вівся не лише в державних судах, але й у трибуналі Папської Нунціатури у Варшаві [27, с. 277].

Цей судовий процес із матеріальною шкодою для церкви закінчився лише в кінці XVIII ст., за часів єпископа Миколи Скородинського (1779-1805 рр.). І коли в 1806 р. було відновлено Галицьку Митрополію, то першому митрополитові Антону (Ангеловичу, 1806-1814 рр.) у 1807 р. дісталася лише частина земель Переґінсько - витоки, верхів'я і лівобережжя ріки Лімниця [25, арк. 8]. Решту земель (правобережжя р. Лімниця) було закріплено за польськими магнатами [27], частина яких із роками перейшла в державну власність. Такий розподіл власності переґінських земель зберігся до 1939 р.

З вересня 1939 р. тут було створено нову систему адміністративного поділу території, зокрема селища Переґінсько та Рожнятів стали районними центрами, які разом із Долинським районом увійшли до складу Станіславської області [31, с. 500].

№ 5 (119) вересень-жовтень 2012 р.

Навоколишні ліси були об'єднані в Осмолодський лісгосп, до складу якого входило 5 лісництв: Ангелівське, Гринківське, Дарівське, Мшанське й Ризарнянське. Загальна площа території лісгоспу становила 48557 га [33, с. 5]. Контора лісгоспу знаходилася в с. Осмолода. Ліси новостворених Ангелівського, Мшанського та Ризарнянського лісництв (лівобережжя р. Лімниця) - це були землі колишньої маєтності "Переґінсько" Столових дібр греко-католицької Митрополії.

30 червня 1941 р. німецько-угорські війська зайняли Переґінсько, Брошнів та навоколишні села. Окупанти включили цю територію в дискрит "Галичина", що став частиною однойменного генерал-губернаторства, утвореного на польських землях. Осмолодський лісгосп перестав існувати. Контора лісгоспу, як і саме селище Осмолода, були знищені. Керуючим органом переґінських земель стало німецьке "Єдине управління лісової інспекції", контора якого знаходилася в м. Долина. Воно об'єднувало 14 лісництв, які раніше входили до чотирьох радянських лісгоспів: Осмолодського, Вигодського, Долинського та Калуського [Там само].

Після Другої світової війни в Карпатах було повернуто радянській адміністративній поділ 1939-1941 рр. Переґінські землі знову ввійшли до складу Станіславської області, перейменованої в 1962 р. на Івано-Франківську [31, с. 9]. Восени 1944 р. було відновлено Осмолодський лісгосп, у складі тих же передвоєнних п'яти лісництв. Контора лісгоспу, заново побудована, знаходилася в с. Переґінсько [33, с. 5].

Наприкінці 1950-х років в УРСР була проведена реорганізація підприємств лісової та деревообробної промисловості. Осмолодський лісгосп у 1958 р. перейменовано спочатку на Переґінський, а наступного року - на Брошнівський [34, с. 7]. У тому ж 1959 р. на базі Брошнівського лісгоспу, Переґінського ліспромгоспу та місцевого лісопильного заводу створено велике комплексне підприємство - лісокомбінат "Осмолода", який функціонував до 1996 р. [34, с. 7; 35, с. 5; 36, с. 5; 37, с. 5]. Першим українським лісовпорядкуванням у 1996-1997 рр. проведено реорганізацію карпатських лісів і територія колишніх Столових дібр греко-католицької Митрополії віднесена сьогодні до складу Державного підприємства "Осмолодське лісове господарство" Івано-Франківського обласного управління лісового господарства [38, с. 6].

Проте на початку ХХ ст., як згадує Головний адміністратор Столових дібр, отець-митрат Тит Войнаровський, маєтність "Переґінсько" була збитковою і митрополит А. Шептицький у 1906 р. доручив йому провести інспекцію господарства [26, с. 61]. Ознайомившись зі станом справ у маєтк, Т. Войнаровський вніс у Центральну адміністрацію Столових дібр Митрополії пропозицію провести в цих непрохідних високогірних горганських лісах вузькоколійну залізницю, за допомогою якої можна було б розширити експлуатацію гірських лісів маєтності, включивши в розробку також частину непрохідних високогірних лісів [Там само]. Починаючи з 1874 р., у Карпатах будувалася залізниця, що перетинала горганський гірський хребет, а на початку ХХ століття поряд із нею почалося будівництво ряду гілок вузькоколійних лісових залізниць. Одна з них, лінія Брошнів - Осмолода, побудована в 1911 р. австрійсько-німецькою фірмою "І. Ф. Глезінгер" за пропозицією економіста,

отця-митрата Тита Войнаровського [Там само], частково збереглася до наших днів.

Управа маєтності "Переґінсько" підпорядковувалася Центральній адміністрації Столових дібр греко-католицької Митрополії у Львові на чолі з Генеральним адміністратором. З 1913 до 1938 року цю посаду займав економіст, отець-митрат Тит Войнаровський, після смерті якого у 1938 р., Генеральним адміністратором став науковець-лісівник Андрій П'ясецький [25, арк. 83]. Сама Управа Переґінських Столових дібр знаходилася в селищі Переґінсько [26, с. 61]. Керував Управою спочатку директор-управитель - інженер Йосиф Сальц (1924-1935 рр.), пізніше - виконували обов'язки управителя інженер Юліан Левицький (1935 рр.) та інженер Михайло Мартинець (1935-1939 рр.).

Подальший адміністративний поділ маєтності знаходимо в архівних матеріалах. Згідно з описом маєтності "Переґінсько", "...господарський плян ділить ліси Переґінська на три окремі господарські округи, які вважаються за три самостійні господарські одиниці, поділені на три надлісництва з осідком в Осмолоді. В кожній окрузі зокрема управляє інженер лісничий, якому допомогі приділений кваліфікований лісничий з осідком: Гута в I окрузі; Мшана - в II окрузі; Римарня - в III окрузі. Загальна кількість персоналу для виконання ... служби виносить 18 постійних штатних, по 6 на кожен округу" [25, арк. 83]. Керував першою округою інженер, надлісничий Юліан Левицький, другою - інженер, надлісничий Володимир Кисілевський і третьою - інженер, надлісничий Микола Саєвич [39, арк. 14].

Крім наведених вище маєтностей, греко-католицькій церкві на теренах Галичини належали інші невеликі господарства, які в різні роки закупила Центральна адміністрація для потреб церкви. Такою маєтністю на Станіславщині була, зокрема, "Посіч". Як згадує Генеральний адміністратор Столових дібр отець-митрат Тит Войнаровський, "...в р. 1918 закупив митрополит Шептицький лісову маєтність "Посіч" з обшаром 3800 моргів за ціну 240000 авст. корон з тим призначенням, що дохід з неї має йти на утримання "Захисту Українських Сиріт"..." [26, с. 64]. Маєтність не давала значних доходів, проте стабільно сприяла діяльності благодійного митрополичого фонду "Захист Українських Сиріт": "...під оглядом лісового господарства Посіч не представлявся корисно... молодняки, винищені мадярами є на укінченні залісення... Посіч дає коло 30.000 швайц. франків річно чистого доходу, який іде на Сирітський Захист" [Там само, с. 65].

Ще однією маєтністю церкви на теренах Станіславщини, опис якої подав відомий галицький лісівник Роман Юркевич, було господарство "Богородчанські Добра": "З приватних, більших лісових власностей треба найперше вирізнити "Богородчанські Добра" належні до українського Єпископства в Станіславові" [40, с. 230]. Р. Юркевич указував, що цю маєтність закупив єпископ Григорій Хомишин від князя Шинборна і її площа в передвоєнні роки становила понад 30 км².

Основними масивами дібр "Богородчани" були землі, розташовані біля Станіслава вздовж річки Бистриця Солотвинська, навколо сіл Нивочин, Лесівка й особливо Горохолино теперішнього Богородчанського району Івано-Франківської області. Маєтність включала лісові комплекси, тартаки, хліборобські приміщення, а також багато будівель та спо-

руд: палату, латинський монастир, різні службові будинки. Один із таких будинків було облаштовано під резиденцію єпископа Григорія, інший - під адміністрацію дїбр. Керував маєтністю спочатку надлісничий, інженер Юрій Нападїевич, пізніше - інженер-лісівник Богдан Лучаковський, який раніше працював у Столових добрах маєтності "Перегінсько" [40, с. 239-241]. Як указував Р. Юркевич, маєтність "Богородчанські Добра" не приносила значних доходів, проте слугувала за тихе, спокійне місце для короткочасного літнього відпочинку священнослужителів церкви.

Окремі невеликі господарства були у власності церкви також у довкіллі с. Жаб'є (нині - Верховина), м. Рогатин, м. Заліщики та в інших районах краю.

Висновки

1. Таким чином, від часу свого заснування в 1596 р. ГКЦ виступала як впливова суспільна національна інституція, що підтримувала визвольні прагнення свого народу. Як народна організація, церква завжди була провідником духовних, моральних, наукових, культурних і освітніх цінностей світогляду українців, виразником їх потреб і надій. Як система цінностей любові до Бога та ближнього свого, ГКЦ своєю діяльністю несла в народні маси національну ідею, ідею любові до рідного краю та рідної землі. Важливе місце серед загальнолюдських проблем церкви відводила вирішенню екологічних питань: охорони природного середовища, збереженню цінних природних об'єктів, чистоті довкілля тощо. Охорона земельних, лісових та водних ресурсів, їх раціональне використання було важливим аспектом діяльності церкви, направленим на посилення процесів національного відродження в Галичині.

2. Із давніх часів ГКЦ володіла численними земельними угіддями - маєтностями, господарюючи на яких, одержувала відповідні прибутки, за рахунок чого могла проводити свою подальшу діяльність (душпастирську, наукову, культурно-освітню, меценатську, природоохоронну, ін.). У ХХ ст. її земельні угіддя були досить значними. У переважній більшості вони належали Митрополії ГКЦ з давніх княжих часів. З плином часу ці землі не раз були предметом купівлі-продажу чи окупації чужоземців, що бачимо на прикладі маєтності "Перегінсько". Проте адміністрація ГКЦ постійно боролася за свої землі й виборювала їх у тих чи інших обсягах, наскільки дозволяли тогочасні історичні умови. Деякі з них вона закупила вже на початку ХХ ст. й у 20-30-х роках мала у своїй власності достатньо значні обсяги земельних угідь, які складали реальну основу для ведення власної природоохоронної діяльності в краї.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грушевський М. Історія України-Руси / М. Грушевський. - К. : Наукова думка, 1992. - Т. II. - 633 с.
2. Крип'якевич І. П. Історія України / І. П. Крип'якевич. - Львів : Світ, 1990. - 519 с.
3. Історія релігії в Україні : у 10-ти тт. / [ред.: А. Колодний та ін.]. - К., 1996. - Т. 1. - 384 с.; 1997. - Т. 2. - 376 с.; 2001. - Т. 4. - 446 с.
4. Лужницький Г. Нарис історії церкви / Г. Лужницький // Стрийщина : іст.-мемор. зб. - Нью-Йорк-Торонто-Париж-Сідней, 1990. - Т. 1. - С. 275-277.
5. Панас К. Історія Української Церкви / К. Панас. - Львів : Трансінтех, 1992. - 160 с.

6. Львівський церковний собор. Документи і матеріали. 1946-1981. - К., 1984. - С. 97.

7. Сергійчук В. Українська греко-католицька церква: страдницький шлях до відродження / В. Сергійчук // Галичина : наук. і культ.-просв. краєзнавчий часопис. - 1997. - № 1. - С. 63-68.

8. Українська Католицька Церква. Документи, матеріали // Мартирологія українських Церков : у 4-х тт. - Торонто-Балтимор : Смолоскип, 1985. - Т. 2. - 839 с.

9. Мудрий С. Українська греко-католицька церква у ХХ столітті: триумф, трагедія, відродження / С. Мудрий // Етнокультурні процеси в українському урбанізованому середовищі ХХ ст. : зб. наук.-теор. статей. - Івано-Франківськ : Нова зоря, 2004. - С. 58-60.

10. Комар В. Українське питання в політиці Польщі (1935-1939) / В. Комар // Галичина : наук. і культ.-просв. краєзнавчий часопис. - 1998. - № 1 (2). - С. 99-105.

11. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. - 1939 р.) / М. Кугутяк. - Івано-Франківськ, 1993. - 200 с.

12. Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х років ХХ ст. / М. Швагуляк // Записки НТШ. - Львів, 1991. - Т. СС XXII. - С. 111-145.

13. Райківський І. Я. Українське національне відродження кінця XVIII - початку ХХ ст. в європейському контексті: витоки, зміст, періодизація / І. Райківський // Галичина : наук. і культ.-просв. краєзнавчий часопис. - 1999. - № 3. - С. 4-23.

14. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (XIX ст. - 30 р. ХХ ст.) / Б. Савчук. - Івано-Франківськ : Плай, 1999. - 136 с.

15. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919-1939 рр.) / М. Швагуляк // Сучасність. - 1994. - № 2. - С. 77-82.

16. Москалюк М. М. Український християнсько-суспільний рух Галичини в 20-х рр. ХХ ст. / М. М. Москалюк. - К. : Сиглос, 1998. - 56 с.

17. Костельник Г. Нова доба нашої Церкви / Г. Костельник. - Львів : БМВ, 1926. - 132 с.

18. Липинський В. Релігія: Церква в історії України / В. Липинський. - Львів : Дружина, 1933. - 213 с.

19. Марчук В. В. Церква, духовність, нація: Греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. / В. Марчук. - Івано-Франківськ : Плай, 2004. - 464 с.

20. Пилипів І. Державотворча політика греко-католицької церкви у суспільно-політичному житті Західної України 20-30 років ХХ ст. / І. Пилипів // Українське державотворення: уроки, проблеми, перспективи. - Львів, 2001. - Ч. 1. - С. 90-95.

21. Пилипів І. Культурно-просвітницька діяльність української греко-католицької церкви в 20-30-х роках ХХ ст. / І. Пилипів // Проблеми інтеграції науково-освітнього потенціалу в державотворчому процесі. - Тернопіль - Севастополь - Суми, 2002. - Вип. 2. - С. 279-283.

22. Субтельний О. Україна. Історія / О. Субтельний. - К. : Либідь, 1993. - С. 522-547.

23. Савчук Б. Український Пласт. 1911-1939 / Б. Савчук. - Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1996. - 272 с.

24. Гайдукевич О. О. Природоохоронна діяльність ГКЦ в Галичині в 20-30-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / О. О. Гайдукевич. - Івано-Франківськ, 2007. - 20 с.

25. Центральний державний історичний архів України, Львів (далі - ЦДАІУ України), Ф. 409, оп. 1, спр. 1443, 105 арк.

26. Войнаровський Т. Історичні постаті Галичини. Спогади з мого життя / Т. Войнаровський. - Нью-Йорк, 1961. - 231 с. - (Адміністрація дїбр Галицької Митрополії. - С. 61-62; Зарва-ниця. - С. 62-63; Посіч. - С. 64-65).

27. Лужницький Г. Нарис історії церкви / Г. Лужницький // Стрийщина : істор.-мемор. зб. - Нью-Йорк-Торонто-Париж-Сідней, 1990. - Т. 1. - С. 275-277.

28. Шанковський Л. Нарис історії Стрийщини / Л. Шанковський // Стрийщина : істор.-мемор. зб. - Нью-Йорк-Торонто-Париж-Сідней, 1990. - Т. 1. - С. 69-192.

№ 5 (119) вересень-жовтень 2012 р.

29. Гайдукевич О. О. Маєтності УГКЦ в Перегінську / О. О. Гайдукевич // Студії з архівної справи та документознавства. - К., 2003. - Т. 9. - С. 118-121.

30. Markowski M. Fortalicium w Perehinsku / M. Markowski. - Lwow, 1937. - L. 5-6.

31. Історія міст і сіл Української РСР. Івано-Франківська область / [за ред. П. Т. Тронько та ін.]. - К. : Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1971. - 640 с.

32. ЦДІАЛ України, Ф. 146, оп. 84, спр. 644, арк. 39.

33. Відомчий архів Осмолодського ЛГ, ф. 1, оп. 1, спр. 220, 376 с.

34. Там само, спр. 324, 346 с.

35. Там само, спр. 387, 440 с.

36. Там само, спр. 429, 318 с.

37. Там само, спр. 504, 298 с.

38. Там само, спр. 627, 255 с.

39. ЦДІАЛ України, Ф. 409, оп. 1, спр. 1414, 237 арк.

40. Юркевич Р. Лісівництво Станиславщини / Р. Юркевич // Альманах Станиславівської землі : зб. матеріалів до історії Станиславова і Станиславщини. - НТШ, Український архів. - Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен, 1975. - Т. XXVIII. - С. 228-243.

О. О. Haydukevych

GREEK ORTHODOX CHURCH AS A SOCIAL INSTITUTION OF HALYCHYNA AND ITS POSSESSIONS IN THE 20-30-S OF THE XX CENTURY

The article is devoted to investigation of Greek-Catholic Church as Ukrainian national church: it presents the short history of Church and shows its role in the social life of Galicia. Also, the article characterizes the estate of Greek-Catholic Church in 1920-1930-ies, describes its size, and proves the fact that the Church in XX century had a real foundation for carrying out its own activity concerning ecological security in the region.

Key words: Greek-Catholic Church, national idea, Ukrainian organization, church estate, ecological security activity.

© О. Гайдукевич

Надійшла до редакції 20.09.2012

УДК 94(477.83/.86)

ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ПІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

РУСЛАН ГУСАК,

здобувач Інституту історії України Національної академії наук України, м. Київ

У статті розглянуто організацію управління в українських землях у Польській державі міжвоєнного періоду (1921-1939 рр.), а саме - центральні органи адміністрації та територіальну адміністрацію (урядову й муніципальну). Показано, що польська влада у ставленні до українців керувалася чотирма загальними засадами: забезпечення цілісності держави й блокування прагнень українців до автономії; гарантування полякам домінування в усіх сферах життя; придушення будь-яких антидержавних спроб і замахів; пошуки порозуміння з українцями на умовах їх державної асиміляції (не національної) і лояльного визнання ними територіальної цілісності Польщі в її постверсальських кордонах.

Ключові слова: управління, адміністрація, воєводство, повіт, самоврядування.

Постановка проблеми. У контексті новітніх досліджень українсько-польських відносин уваги потребує їх історія з наголосом на конкретних періодах. У нашому випадку йдеться про західноукраїнські землі в складі польської держави (1921-1939). Безпосередня увага направлена на організацію управління (урядову й муніципальну) на цих землях. На сучасному етапі розвитку історичної науки на теренах незалежної України є можливим неупереджене позбавлене односторонності дослідження.

Ступінь розробленості проблеми. В історичних дослідженнях багатьох вітчизняних авторів, що стосуються різних аспектів життя в західноукраїнських землях у складі польської держави (1921-1939), побіжно або більш докладно згадується про організацію управління цими землями, але об'єктом самостійного дослідження вона не стала. Ідеться про праці як українських (О. Рубльов, Ю. Черненко, Л. Зашкільняк, М. Крикун, С. Стемпень та інші), так і польських учених (В. Вітковські, В. Козура, М. Камінський та інші).

№ 5 (119) вересень-жовтень 2012 р.